ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 114, Mart 2021, s. 252-274

ISSN: 2148-2489 DOI Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.48910>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

15.01.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

28.03.2021

Tuğba TOKMAK

Selçuk Üniversitesi, İktisat Doktora Öğrencisi

tugbatokmak@yandex.com

ÜLKELERİN DEĞİŞMEYEN AMACI: ZENGİNLİK VE GÜÇ ARAYIŞLARI

Öz

Daha zengin olabilmek ve bunu korumak, bireylerin ve ülkelerin en temel amaçlarındandır. Ülkeler, daha zengin olabilmek adına birçok savaşlar, barışlar, entegrasyonlar yapmışlar, coğrafi keşifler gerçekleştirmişler ve sömürgecilik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Günümüzde ABD ile Çin arasında yaşanan dış ticaret savaşları ve yakın zamanda gerçekleşen Brexit olayı da bu güç ve zenginlik arayışlarının çağdaş bir yansımasıdır. Kovid-19 salgının dünyayı derinden etkilediği günümüzde, ülkeler önce kendi halklarının sağlığını düşünmekte, bu uğurda her türlü dış ülke temasını kesmekte, dış ticaret ve seyahatleri kısıtlayabilmekte, üretilecek aşılarda çok büyük kısmını kendileri almaya çalışmakta ve diğer ülkelerin bu alanda yaşadıkları mağduriyetlere duysız kalabilmektedirler. Bu da ülkeler arası güç yarışlarının somut bir yansımasıdır. Bu çalışmada ülkelerin zenginlik ve güç arayışları; “korumacı politikalar”, “liberal ekonomi”, “komşuyu fakirleştirici politikalar” ve “küreselleşme” olguları çerçevesinde ele alınmıştır. Böylece yaşanan küresel güç mücadeleleri ve etkileri ortaya konularak, ulusal ve küresel fayda maksimizasyonu açısından en doğru politikaların neler olabileceği konusunda yöneticilere ışık tutulmasına çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Zenginlik ve Güç Arayışları, Korumacı Politikalar, Liberal Ekonomi Teorisi, Komşuyu Fakirleştirici Politikalar, Küreselleşme.

Jel Kodları: B15, D31, D78, E61, F02.

UNCHANGING PURPOSE OF COUNTRIES: THE SEARCHES FOR WEALTH AND POWER

Abstract

Getting richer and protecting and developing it is one of the main goals of individuals and countries. Countries have made many wars, peace, economic integrations, geographic discoveries and colonial activities in order to become wealthier and to keep it forever. The foreign trade war between the USA and China and the recent Brexit event are a contemporary reflection of this search for power and wealth. Nowadays, when Covid-19 epidemic has deeply affected the world, countries first consider the health of their own people and, for this purpose, cut off any kind of foreign interaction, restrict foreign trade and travel, try to buy the vast majority of vaccines to be produced and remain insensitive to the victimization of other countries in this area. This is another concrete reflection of the power race between countries. In this study, the efforts of countries in search of wealth and power were discussed within the framework "protectionist policies", "liberal economic theory", "beggar thy neighbor policies" and "globalization. In this way, the global power struggles experienced in the past and today and their effects were revealed, the best policies in terms of national and global utility maximization were determined and it was tried to shed light on the governors.

Keywords: The Searches for Wealth and Power, Protectionist Policies, Liberal Economic Theory, Beggar Thy Neighbor Policies, Globalization.

Jel Codes: B15, D31, D78, E61, F02.

GİRİŞ

Daha zengin olabilmek ve bunu koruyup geliştirebilmek, bireylerin ve ülkelerin en temel amaçlarındandır. İnsanları Homo-economicus olarak tanımlayan Alfred Marshall (1842-1924) da kişilerin bireyselliği ön planda tutup, ekonomik çıkarlarını maksimize etmeye çalıştıklarını/çalışacaklarını ifade etmiştir (Mele ve González-Cantón, 2014). Ekonomik insan demek olan Homo-economicus, insan davranışlarını yönlendiren temel faktörün, kişisel çıkarlar olduğunu kabul etmektedir. Bu tanımlamaya göre insanlar; daima kişisel çıkarları peşinden koşarlar (Koçaslan, 2019: 65).

Bireyler için geçerli olan Homo-economicus yaklaşımının, ülkeler için de geçerli olmasını beklemek, rasyonel düşünceye ters bir durum değildir (Dumouchel, 2010: 238). İngiltere parlamentosunun girişinde yer alan “İngiltere’nin daimi dostu yoktur. İngiltere’nin daimi düşmanı da yoktur. İngiltere’nin daima çıkarları vardır” sözü (Heath, 1969), bu gerçeği bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Ülkeler, daha fazla zengin olabilmek ve bunu sonsuza kadar sürdürebilmek adına birçok savaşlar, barışlar, ekonomik entegrasyonlar yapmışlar, coğrafi keşifleri gerçekleştirmişler ve sömürgecilik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. 1957 – 1975 döneminde ABD ile SSCB arasında yaşanan *Uzay Yarışı* (Akbulut, 2013: 1), günümüzde ABD ile Çin arasında yaşanan dış ticaret savaşları (Kaya, 2019: 18 - 19) ve yakın zamanda gerçekleşen Brexit olayı (İngiltere’nin eski

sömürgeleri ile olan ticari bağlarını koruyabilmek için Avrupa Birliğinden çıkması) da bu güç ve zenginlik arayışının çağdaş bir yansımasıdır.

Koronavirüs salgının dünyayı derinden etkilediği günümüzde, ülkeler önce kendi halklarının sağlığını düşünmekte, bu uğurda her türlü dış ülke temasını kesmekte, dış ticaret ve seyahatleri kısıtlayabilmekte/yasaklayabilmekte, diğer ülkelerin bu alanda yaşadıkları mağduriyetlere duyarsız kalabilmektedirler. İtalya'nın Covid-19 nedeniyle Mart 2020'de Avrupa Birliği'ne yaptığı yardım çağrılarının karşılıksız kalması (Euronews, 2020a), İtalya'nın Çin'den sipariş verdiği 115.000 koruyucu maskeye ve sağlık malzemelerine Çek Cumhuriyeti'nin el koyması ve kendi ülkesinde kullanması (Euronews, 2020b), Fransa'nın Çin'den aldığı maskeleri, ABD'nin üç kat fazla fiyat ödeyerek, Çin'den kendi ülkesine götürmesi (Onedio, 2020), bu ülkeler arasındaki güç ve çıkar mücadelesinin en güncel örneklerini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada ülkelerin zenginlik ve güç arayışlarına yönelik çabaları, dört ayrı alt başlık altında incelenmiştir. Birinci bölümde; “korumacı politikalar” teorik olarak ve tarihsel süreç içinde yaşadığı değişimler yönüyle incelenmiş, ikinci bölümde; “liberal ekonomi teorisi” yakından incelenerek, yine tarihsel süreçte bu konuda yaşanan gelişmeler irdelenmiştir. Üçüncü bölümde; “Komşuyu fakirleştirici politikalar” incelenmiş, dördüncü bölümde; “Küreselleşme” olgusunun söz konusu güç ve zenginlik arayışlarına olan etkileri ele alınmıştır. İlgili bölümler incelenirken, ulaşılabilen veriler, grafikler eşliğinde sunulmuş ve yorumlanmıştır. Sonuç ve değerlendirme bölümüyle çalışma tamamlanmıştır. Çalışmanın ele alınan konunun güncel ve önemli olması yönüyle, konuyu tarihsel süreci ve farklı boyutlarıyla incelemiş olmasıyla ve geliştirilen politika önerileriyle ülke ekonomisine yararlı olması ve literatüre bir katkı sağlaması beklenmektedir.

1. KORUMACI POLİTİKALAR

Korumacı ekonomi politikaları; ithal ürünlere konulan yüksek gümrük vergileri, ithalatı kısıtlayıcı kotalar (miktar veya parasal kısıtlamalar) ve görünmeyen engeller de denilen; ürünlerin kalite, standart ve sağlık şartlarına uygunluk gibi niteliklerini bahane ederek ithalatlarını sınırlandıran politikalardır. Korumacılık politikaları ile amaçlanan; bir yandan ülkenin döviz varlıklarını korumak, diğer yandan iç piyasada üretim yapan yerli firmaların ve üreticilerin uluslararası rekabet karşısında yok olmalarını önlemektir (Aytekin ve Uçan, 2018: 853). Tarihteki başlıca korumacılık uygulamaları aşağıda yer almaktadır.

1.1. Merkantilist Dönemdeki Korumacı Politikalar

Konuya tarihsel açıdan bakıldığında korumacı politikaların en belirgin uygulamalarının Merkantilizmi savunan ülkelerde yaşandığı görülmektedir. 1450-1750 yılları arasında Batı Avrupa'da başlayan Merkantilizm akımına göre; bir ülkenin zenginliği, sahip olduğu altın ve gümüş miktarıyla ölçülmektedir¹. Özellikle İspanya'da kabul gören bu görüşe göre; ülkeler daha fazla zengin olabilmek için; mümkün olduğunca fazla mal ihraç etmeli (ve böylece ülkeye bol miktarda altın ve gümüş girmeli²), ama olabildiğince az ithalat yapmalıdır (ki ülkenin sahip olduğu altın ve gümüşler yurtiçinde kalsın ve ülke zenginleşsin). Merkantilistler bunun sağlanabilmesi için devletlerin ekonomiye aktif şekilde müdahale etmelerinin gerekli olduğunu savunmaktadırlar. Görüldüğü gibi korumacı ekonomi politikalarını açıkça destekleyen

¹ Bu bakış açısından dolayı Merkantilizme, Bulyonizm (değerli madencilik) de denilmektedir.

² Çünkü o dönemlerde ödeme aracı olarak altın ve gümüş kullanılmaktadır.

Merkantilizm anlayışı, 1776'da Adam Smith'in Ulusların Zenginliği kitabını yazması ve burada serbest dış ticaretin tüm ulusların faydasına olacağını ortaya koymasıyla birlikte, yerini Liberal Ekonomi Teorisine bıraksa da sonraki dönemlerde zaman zaman tekrar gündeme gelmiş, kendisine uygulama alanları bulmuştur (Aydemir ve Güneş, 2006: 136 - 137).

1.2. 1929 Büyük Bunalımı Dönemdeki Korumacı Politikalar

1929 Büyük Bunalımı döneminde ülkeler krizi aşabilmek için korumacı politikalar uygulamaya başlamışlar, gümrük vergilerini artırıp, kotaları (ürün giriş limitlerini) düşürmüşlerdir. Bu durumun başlıca nedeni; 1920'li yıllarda ülkelerin para politikalarının altın standardına bağlı olması, yani sahip oldukları atın kadar para basabiliyor olmalarıdır. Bu durumda ülkeler, sahip oldukları altın miktarını koruyabilmek için ithalata önemli engeller koyma yoluna gitmişlerdir. Çünkü bu sistemde; ülkelerin dış ticaret dengesi fazla vermediği, yani yurt dışından altın gelmediği sürece, yeni para basarak, genişletici para politikaları uygulama ve ekonomilerini canlandırma olanakları yoktu (Ho-Fung, 2009: 19). Ülkeler de bunu sağlayabilmek için, korumacı ekonomi politikaları uygulamaya başlamışlardır. Ülkeler bu yolla, krizin sosyal etkilerini kısa vadede ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdir. Ancak bu politikayı diğer ülkelerin de uygulamaya başlamasıyla birlikte kriz beklenenden çok daha uzun sürmüştür.

ABD, kendi çiftçilerini koruyabilmek için 1930 yılında Smoot-Hawley yasasını yürürlüğe sokmuş ve bu yasa ile Avrupa ülkelerinden yapılan tarım ürünleri ithalatını önemli ölçüde kısıtlamıştır. ABD buna gerekçe olarak, 1000 yılda bir görülebilen Dust Bowl isimli bir kuraklık nedeniyle kendi çiftçilerinin zor durumda olmalarını göstermiştir (Amadeo, 2018).

Uygulanan korumacı politikalar sonucunda dünya ticareti 1929 – 1932 döneminde %66 azalmış³, işsizlik oranı ABD'de %25'e yükselmiştir (Öz, 2009: 5-6; 19). Bu krizde alınan korumacı önlemlerle birlikte, üretilen mal ve hizmetlere yönelik dış talep azalmış, bu da üretim ve istihdamın daha da düşmesine ve ekonomik büyüme kayıplarının artmasına neden olmuştur. Büyük Bunalıma kadar etkili olan Klasik İktisat Teorisine göre; ekonomide önemli olan arzdır. Jean-Baptiste Say (1767-1832) bu durumu, literatüre Say Kanunu olarak giren görüşüyle; “*Her arz kendi talebini yaratır (Sen üret üretebildiğin kadar)*” şeklinde ifade etmiştir. Ancak Büyük Bunalım döneminde uygulanan korumacı politikalar, mevcut arza yeterince talep oluşmasını önlediği için kriz, olması gerekenden daha uzun sürmüştür. John Maynard Keynes (1883-1946), 1936 yılında yayınlanan Genel Teori kitabında; “*Ekonomilerde önemli olanın arz değil, talep olduğunu, hükümetlerin kriz dönemlerinde düşen talebi canlandırabilmek için bütçe açığı⁴ verme pahasına genişletici para ve maliye politikaları uygulamalarının gerektiğini*” ifade etmiştir. Böylece Keynesyen Ekonomi Teorisinin temelleri atılmış, bu fikirler geniş bir coğrafyada uygulama alanı bulmuştur (Akyüz, 2010: 5-6).

II. Dünya Savaşı sonrasında dünya ticaretini koruyup geliştirebilmek için 1945 yılına Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuş, para politikası noktasında altın standardı terk edilip, Bretton Woods sistemi⁵ uygulamaya konulmuştur. 1947'de GATT (The General Agreement on Tariffs and Trade: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) imzalanarak, ülkelerin birbirlerine karşı haksız ve ölçsüz gümrük vergileri ve tarifeler (dış ticarete miktar

³ Bu oran Çin'de %71 olmuştur (Öz, 2009: 19).

⁴ Klasik İktisat Teorisini savunan ekonomistler, denk bütçeden yanadırlar. Keynes bu görüşü değiştirmiştir.

⁵ Bu sisteme göre; 1 ons (31,1034768 gram) altın 35 ABD Doları olacak şekilde sabitlenmiş, diğer ülkelerin paraları da ABD Dolarına bağlanmıştır.

kısıtlamaları) uygulamalarının önü alınmaya çalışılmıştır. Bu sayede dünya ticareti canlanmış, ülkelerin ekonomik büyümeleri hızlanmıştır.

1929 Büyük Bunalımı döneminde ülkelerin uyguladıkları korumacı politikalar örnek olması yönüyle ABD'nin ithalata uyguladığı gümrük vergi oranları Grafik 1'de sunulmuştur.

Grafik 1: ABD'nin İthalata Uyguladığı Gümrük Vergi Oranları

Kaynak: Öz (2009: 21)'den alınan veriler kullanılarak, tarafımızdan çizilmiştir.

Grafik 1'den de görüldüğü üzere 1920'lerde %5'lerde olan gümrük vergi oranları 1929 Büyük Bunalımı döneminde uygulanan korumacı politikalar nedeniyle 1932'de %20'lere kadar yükselmiştir. Sonrasında bu politikalar gevşetilmiş, 1950'lerde tekrar %5'lere kadar inmiştir. İlginç bir şekilde bu ülkedeki gümrük vergi oranları 1960'lı yıllarda tekrar artmaya başlamıştır.

1.3. 1971 - 1973 Petrol Şoklarından Sonra Korumacı Politikalar

1970'li yılların başlarında piyasalarda oluşan Dolar bolluğu, Doların değerinin düşmesine sebep olmuş, döviz piyasalarında spekülasyon hareketleri başlamıştır. 1944 yılında kurulan ve sabit kur rejimine dayanan, Bretton Woods sistemi yıkılmış, ülkeler serbest kur sistemine geçmeye başlamışlardır. ABD'nin ödemeler dengesinde yaşanan yüksek açık, bu ülkenin rekabet gücünün azalmasına ve korumacı politikalarla yönelmesine neden olmuştur (Alagöz ve Ceylan, 2015: 62).

Diğer yandan petrol üretici ülkelerin oluşturduğu OPEC'in (The Organization of the Petroleum Exporting Countries: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) petrol fiyatlarını 1971 yılında dört kat artırması nedeniyle, mal ve hizmet üretim maliyetleri artarak, yüksek enflasyona neden olmuştur. Aynı dönemde ülkelerin ekonomik büyümelerinin de yavaşlamasıyla birlikte dünyada *stagflasyon* (durgunluk içinde enflasyon) olgusu yaşanmaya başlanmıştır (Bal, 2019: 475).

Bütün bunların yanında, Japonya'nın bir teknoloji devi olarak dünya sahnesine çıkması ve az gelişmiş ülkelerin 1960'lı yıllardan itibaren sahip oldukları ucuz emeği kullanarak imalat sanayi üretim ve ihracatında batılı ülkelerle rekabet edebilir konuma gelmeleri, gelişmiş ülkeleri tedirgin etmiş ve tekrar korumacı politikalar uygulamaya başlamalarına neden olmuştur (Seymen, 2000: 66-69). Gelişmiş ülkeler bu dönemde doğrudan gümrük vergileri ve tarifeleri üzerinde bir değişiklik yaparak, GATT kapsamında cezaya muhatap olmamak için daha çok yeni korumacılık anlayışı uygulamalarına yönelmişlerdir. Bu kapsamda ürünlerin kaliteleri,

teknik özellikleri vb. gerekçe gösterilerek, diğer ülkelerin dış ticaretlerine sınırlamalar getirmişlerdir (Apolte, 2010: 5-6).

1.4. 2008 Krizi Sonrası Milliyetçi Ekonomiler

ABD'nin ipotekli konut (mortgage) piyasasında 2007 ortalarında başlayıp, 15 Eylül 2008'de ABD'li dev yatırım bankası Lehman Brothers'in iflasını açıklamasıyla gün yüzüne çıkan küresel ekonomik kriz, kısa sürede tüm dünya ülkelerini etkisi altına almıştır. Kriz nedeniyle finans sektörü ve reel kesim önemli ölçüde zarar görmüş, ülkelerin milli gelirleri azalmıştır⁶ (Polat, 2018: 177). Buna bağlı olarak da ülkeler kendilerini koruyabilmek için yeniden Merkantilist politikalar uygulamaya yönelmişler, birçok korumacı politikayı hayata geçirmeye başlamışlardır.

İsveç hükümetinin desteğiyle Evenett ve Fritz (2015) tarafından hazırlanan bir rapora göre; 2008 krizi sonrasında G20 ülkeleri tarafından uygulanmaya başlanan korumacı politikalar, az gelişmiş ülkelerdeki ihracat büyümesini %23.8 oranında azaltmıştır^{7, 8} (TEPAV, 2015). Bu raporun hazırlayıcılarından Evenett'e göre; 2008 krizi sonrası dönemde dünya genelinde 494 korumacı politika uygulanmış, bu politikaların 328'i G20 ülkeleri tarafından hayata geçirilmiştir. Yani kriz dönemlerinde gelişmiş ülkeler, kendi menfaatlerini önceleyebilmekte ve hemen korumacı politikalar uygulamaya yönelebilmektedirler.

Bu krizde ülkeler özellikle “*kamu sağlığını korumak*” adı altında, özellikle tarım ürünlerin dış ticaretine *görünmez engeller* şeklinde tarife dışı engeller koymuşlardır (Alagöz ve Ceylan, 2015: 61). Bu kapsamda ABD'nin 2006-2017 döneminde uygulamış olduğu tarife dışı engellerin sayısındaki değişim Grafik 2 yardımıyla incelenebilir.

Grafik 2: ABD'nin Uyguladığı Tarife Dışı Engellerin Sayısındaki Değişim

Kaynak: Gücüm (2018: 68) ve World Trade Organization (2020)'den alınan veriler kullanılarak yazar tarafından çizilmiştir.

⁶ Küresel ekonomik krizi nedeniyle dünya ekonomik büyümesi %1.67 azalırken, bu oran Türkiye'de %4.7, Avrupa Birliği %4.3, ABD %2.53 oranında küçülmüştür. Bu krizde 2009 yılında ekonomisi en fazla küçülen ülkeler; %14 ile Litvanya, Ukrayna, Estonya, Letonya ve Ermenistan olmuştur. Finlandiya gibi zengin bir ülke bile %8 küçülmüş, Rusya ekonomisi %7.79 daralmıştır (World Bank, 2020a).

⁷ Bu oran, en az gelişmiş ülkelerin ihracatında 196 Milyar Dolarlık bir kayba işaret etmekte olup, bu kaybın en önemli nedeni de G20 ülkeleri tarafından uygulanan korumacı politikalar olmuştur (Evenett ve Fritz, 2015).

⁸ 2008 küresel ekonomik krizi nedeniyle Türkiye'nin ihracatı da 2009 yılında %22.6 oranında azalmıştır (World Bank, 2020b).

Grafik 2'den de görüldüğü üzere; ABD, 2008 krizi döneminde tarife dışı korumacılık önlemlerini artırmış, 2011-2012 döneminde bu önlemler bir miktar gevşetilmiş, ancak daha sonra Çin ile ABD arasında yaşanan kur savaşlarının da etkisiyle tekrar artmaya başlamıştır. Bu önlemlerin büyük çoğunluğunun Çin'e karşı olduğu ve ABD ile Çin arasındaki dış ticaret savaşının birer yansıması olduğu da unutulmamalıdır.

2008 küresel ekonomik krizi sonrası dönemde korumacı politikalar uygulayan ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Türkiye, ithalat kısıtlaması yapabilmek adına üç yönteme başvurmuştur. Birincisi; vergi yükünü doğrudan arttıran ek gümrük vergileri, ikincisi; anti-damping⁹ vergileri ve üçüncüsü; vergi matrahlarına müdahale yoluyla dolaylı olarak vergi yükünü arttıran gözetim uygulamalarıdır (Aytekin ve Uçan, 2018: 854).

Dünyada anti-dampingin en çok uygulandığı yıl 2016 yılı olmuştur. Dünya Ticaret Örgütü'nün 2017 yılı "World Tariff Profiles" raporuna göre dünyada anti-damping vergisini 287 düzenleme ve 362 kalem malla en fazla uygulayan ülke ABD'dir. ABD ayrıca 253 kalem mal için uyguladığı 79 kararla, telafi edici vergiler listesinde de ilk sırada yer almaktadır. Telafi edici vergiler listesinde, 64 kararla Kanada ikinci sırada bulunmaktadır. Türkiye de 31 Aralık 2016 tarihi itibarıyla toplam 232 kalem malı kapsayan 156 düzenleme ile dünyada bu tedbiri en çok kullanan üçüncü ülke olmuştur (Gücüm, 2018: 749 - 750).

Dünya genelindeki güncel uygulamalara bakıldığında; dünyadaki ekonomik gelişmelerin olumlu olduğu dönemlerde dış ticaretin serbestleştirilmesi düşüncesi savunulurken, ekonomik kriz dönemlerinde korumacılığa daha fazla ağırlık verildiği görülmektedir (Öz, 2009: 17).

2. LİBERAL EKONOMİ TEORİSİ

David Hume (1711-1779) ve Dr. François Quesnay (1694 - 1774) gibi iktisatçıların katkılarıyla gelişen ve 1750-1776 döneminde Fransa'da etkili olan Fizyokrasinin ekonomi literatürüne en önemli katkısı; "*Laissez-faire, laissez-passer; Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler*" yaklaşımı olmuştur. Ekonomide önemli olanın tarımsal üretim olduğunu düşünen Fizyokratlar, bir yandan da serbest dış ticaretin önemini kavramışlardır. Bu nedenle; "*Bırakınız yapsınlar*" diyerek, devletlerin ekonomiye müdahale etmemelerinin gerektiğini, kişi ve kurumların istediklerini üretebilmesinin serbest bırakılmasını istemişlerdir. "*Bırakınız geçsinler*" diyerek de ülke sınırlarından serbestçe geçerek, isteyeninin istediği malı alıp satabilmesinin serbest olmasının gerektiğini dile getirmişlerdir. Yani üretim ve ticarete tam serbestlik istemişlerdir. Bu yönleriyle Fizyokratlar, liberal ekonomi düşüncesinin temellerini atmışlar, kendilerinden sonra gelecek olan Adam Smith'i yakından etkilemişlerdir. Nitekim A. Smith 1776'da yayınlanan *Ulusların Zenginliği* adlı eserinde bu zenginliğin kaynaklarını; "*iş bölümü, uzmanlaşma ve serbest dış ticaret*" şeklinde açıklamıştır. Bu eserle birlikte Klasik İktisat Teorisi de şekillenmiş olup, 1936'da Keynes'in Genel Teori kitabı yayınlanana kadar Klasik İktisat Teorisi, ekonomideki yegâne yaklaşım olarak yer almıştır (Atamtürk, 2017: 29 - 36).

Ekonomik aktivitelerde tam özgürlüğü savunan ve devlet müdahalelerini reddeden Klasik İktisat Teorisi, üretimde buharlı makinelerin kullanılmaya başlanması ile birlikte fabrikalaşma ve seri üretim şeklinde 1800'lü yılların başlarında gerçekleşen Sanayi Devrimi'nin de en önemli

⁹ Anti-Damping; Damping'in kelime anlamı; fiyat düşürmek, bir malı, normal değerinden düşüğe satmaktır. Damping, ihracatçı bir firmanın malını dış piyasada, iç piyasada sattığından daha düşük fiyatla satmasıdır. Anti-damping, damping karşısı uygulamalara verilen addır (Kanal Finans, 2020).

hazırlayıcılarındandır. Klasik İktisatçılardan Jean-Baptiste Say (1767 - 1832); ekonomide önemli olanın üretmek olduğunu, talebin kendiliğinden gelişeceğini düşünerek; “*Her arz kendi talebini yaratır*” demiştir (Aydın, 2013: 82 - 83).

Genel olarak liberalizm; ekonominin merkezine bireyleri ve firmaları koymakta ve ekonomik kararların bireyler tarafından alınmasının gerektiğini, devletlerin sadece eğitim, savunma, sağlık ve adalet gibi görevleri yerine getirip, piyasaların sağlıklı işlemlerini sağlamalarının yeterli olacağını ifade etmektedir. Piyasa ekonomisi de denilen liberal (Klasik) ekonomi görüşüne göre; fiyatlar ve ücretler tam esnektir. Ekonominin arz ya da talep cephesinde bir dengesizlik meydana geldiğinde, yeni arz ve talebe göre fiyatlar ve ücretler değişerek, ekonomi yeni bir noktada tekrar dengeye gelecektir. Bu nedenle ekonomiye devletin müdahale etmesine gerek yoktur. Klasik iktisatçılar aynı zamanda kamu bütçesinin denk olmasının gerektiğini de ifade etmişler ve bütçe açığına da bütçe fazlasına da karşı çıkmışlardır (Güngör, 2015: 6 - 8).

1800’lü yıllarda ve 1900’ün ilk çeyreğinde ekonomik aktivitelerin inanılmaz ölçülerde büyümesini sağlayan Liberal Ekonomi Teorisi ve dolayısıyla Klasik İktisat Teorisi, 1929 Büyük Bunalımına çare bulamamış, kriz 4 yıl sürmüştür. Ekonomide üretim ve mallar var olmasına karşın, yeterince talep oluşmadığı için ekonomik denge bir türlü sağlanamamıştır. Bunun üzerine John Maynard Keynes (1883 - 1946), 1936 yılında yayımlanan Genel Teori kitabında; “*ekonomide önemli olanın arz değil, talep olduğunu, ekonomide bir dengesizlik (kriz) meydana geldiğinde, yeni ekonomik dengenin oluşumunu hızlandırabilmek için devletlerin, gerekirse bütçe açığı verme pahasına, uygulayacakları genişletici para ve maliye politikaları ile ekonomiye müdahale etmelerinin gerektiğini*” ifade etmiştir (Yıldırım, Çakmaklı ve Özkan, 2011: 157 – 160). Ancak Keynes’in kriz dönemleri için önerdiği bu yaklaşımı, birçok devlet yanlış anlamış ve ekonomik büyümelerini artırabilmek için yüklü miktarlarda borçlanmışlardır. Bunun doğal bir sonucu olarak 1982’lere gelindiğinde başta Arjantin ve diğer Latin Amerika ülkeleri olmak üzere birçok ülke önemli borç krizleri yaşamıştır (Yavaş, 2007: 80 - 89).

2.1. Neoliberal Ekonomi Teorisi

Keynes (1936) ile başlayan ekonomi modelinde devletler tekrar ekonomide büyük bir yer tutmaya başlamışlardır. Bu “*müdahaleci devlet*” yapısı, beraberinde kronik bütçe açıkları, yüksek vergi yükü, enflasyon ve işsizlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bu durum ekonomistleri yeni çözüm arayışlarına yöneltmiş, 1970’li yılların başlarından itibaren klasik liberalizmin temel ilkelerini savunan yeniden liberalizm (Neoliberalizm) düşüncesini gündeme getirmiştir (Duman, 2011: 689).

Neoliberalizm temel olarak; serbest piyasa ekonomisini ifade etmektedir. Buna göre devlet üretimde bir aktör olarak yer almamalı, devlete ait üretim tesisleri özelleştirilmeli, devletin fiyatlara müdahalesi azaltılmalı ve iş gücü piyasalarında esnek çalışma modelleri geliştirilmelidir (Alsancak vd. 2010: 2). Neoliberalizm kavramının somut önerileri, IMF, Dünya Bankası, Avrupa Birliği ve ABD Hazinesinin iştirakiyle 1989 yılında John Williamson (1937 -) tarafından hazırlanan Washington Konsensüsü’nde yer almıştır. Neoliberalizm temel ilkelerini oluşturan bu önerilerden başlıcaları (Eğilmez, 2020):

- i. Düşük devlet borçlanması,
- ii. Kamu harcamalarının sübvansiyonlardan¹⁰ ziyade eğitim, sağlık hizmetleri ve altyapı yatırımları gibi büyüme odaklı ve yoksulları koruma amaçlı alanlara yönlendirilmesi,
- iii. İlimli vergi oranlarının benimsenmesi,
- iv. Faiz oranlarının, döviz kurlarının ve fiyatların piyasalardaki arz ve talebe göre belirlenmesi
- v. Dış ticaretin serbestleştirilmesi, bu alandaki her türlü miktar kısıtlamalarının kaldırılması, gümrük vergilerinin düşürülmesi,
- vi. Doğrudan yabancı yatırımın serbestleştirilmesi,
- vii. Devlet işletmelerinin özelleştirilmesi,
- viii. Güvenlik, çevreyi koruma, tüketici hakları ve finansal kuruluşların ihtiyat amacıyla gözetimini hedefleyen kurallar dışında kalan ve piyasaya girişi ve rekabeti engelleyen kuralların kaldırılması ve
- ix. Mülkiyet hakları için yasal güvencelerin sağlanmasıdır.

Bu bağlamda Neoliberalizm, ekonomik faktörlerin kontrolünü kamu sektöründen özel sektöre devreden bir sosyoekonomik politika modelidir. Bu yönüyle Neoliberalizm, devletlerin sübvansiyonları sınırlandırmasını ve serbest dış ticaret için gerekli reformların yapılmasını öneren Neoklasik İktisat Teorisinin temel ilkelerini de bünyesinde barındırmaktadır.

1980'lerde ABD'de Ronald Reagan (1911 - 2004), İngiltere'de Margaret Thatcher (1925 - 2013) ve Türkiye'de Turgut Özal (1927 - 1993) öncülüğünde Neoliberal / Neoklasik İktisat politikaları uygulanarak, ekonomilerde önemli ölçüde üretim artışı sağlanmıştır (Akyüz, 2009: xi).

2.2. Liberal Politikaların Günümüzdeki Uygulamaları

Günümüzde ülkeler genel olarak; ekonomide işlerin iyi gittiği dönemlerde Klasik (liberal), kriz dönemlerinde ise Keynesyen politikalar izleme eğilimindedirler ve doğru olan yaklaşım da budur (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009: 67 - 68). Örneğin; 2008 küresel ekonomik krizi sonrasında başta ABD, olmak üzere hemen hemen bütün ülkeler genişletici para ve maliye politikaları uygulamaya başlamışlar (Erdönmez, 2009: 89 - 96), bu sayede ekonomik krizden daha kısa sürede çıkabilmişlerdir.

Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde başlayıp, 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemi sürecinde alınan kısıtlayıcı tedbirler ve yaşanan sağlık sorunları/can kayıpları nedeniyle ekonomik aktivitelerin önemli ölçüde yavaşlaması neticesinde devletler uyguladıkları genişletici para ve maliye politikaları ile tekrar ekonomiye müdahale etmeye başlamışlar ve bir anlamda Keynesyen Ekonomi politikalarına bir dönüş yaşanmıştır (TÜBA, 2020: 80- 84).

2.3. Politika Tercihleri ve Sonuçları

Ülkeler iç ve dış dinamiklerin etkisiyle liberal ya da dışa kapalı ekonomi politikaları uygulamayı tercih edebilmektedirler. Örneğin; Türkiye, 1980 öncesi dönemde dışa kapalı, ithal ikamesine dayalı bir ekonomik büyüme modeli uygulamış ve bu dönemde düşük ekonomik

¹⁰ Sübvansiyon: Ürünlere devletçe yapılan parasal yardımları ifade etmektedir (Kayım, 2017: 4).

büyüme, yüksek dış borçlar, döviz kıtlığı, enflasyon ve işsizlik sorunları ile baş etmek zorunda kalmıştır. 24 Ocak 1980’de açıklanan İstikrar Kararları ile dışa açılmaya ve ihracat öncüllü ekonomik büyüme modeli izlemeye karar vermiştir. Bu yeni süreçte ülkede mal ve hizmet çeşidi, miktarı ve kalitesi artmış, ekonomik büyüme hızlanmıştır (Kaya, 2013: 9 - 13). Benzer bir değişimi; 1978 yılına kadar dışa kapalı yaşayan ve dünyada ekonomik anlamda adından hiç söz edilmeyen Çin’in bu tarihten sonra dışa açılması ve 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne girmesi ile dünya ticaretinde hızla söz sahibi olması ve günümüzde dünyanın en büyük 2. ekonomisi olması (World Bank, 2020a) sürecinde de görmek mümkündür.

Bu konuda; Kuzey Kore - Güney Kore örneklerine de bakılabilir. Liberal/neoliberal ekonomi politikaları izlemektense merkezi otoriteye bağlı olarak yönetilen Kuzey Kore, 40 Milyar Dolarlık GSYH’si, kişi başına düşen 1700 Dolarlık milli geliri ve %25.6’ya varan işsizlik oranı (MFA, 2020a) ile dünyanın en geri kalmış ekonomileri arasında yer alırken, liberal ekonomi politikaları uygulayan Güney Kore 1 Trilyon 620 Milyar Dolarlık GSYH’si, kişi başına düşen 30 Bin Dolarlık milli geliri (MFA, 2020b) ve düşük işsizlik oranı ile dünyanın en önde gelen ekonomilerinden biri olmuştur.

Günümüzde geline nokta liberal/neoliberal ekonomi politikalarının ülkeler için en iyi politika seçeneği olduğu, bu sistemin dışında kalan ülkelerin; küresel teknoloji, rekabet ve refah artışından yararlanamadığı ve geri kaldıkları görülmektedir.

3. KOMŞUYU FAKİRLEŞTİRİCİ POLİTİKALAR

Korumacı politikaların yaygın bir sonucu, gelişmiş ülkelerin, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde ülkelerindeki ekonomik durumu korumaya/düzeltelemeye çalışırken, uyguladıkları yüksek gümrük tarifeleri (vergileri) ve düşük kotalar (miktar kısıtlamaları) yoluyla, bu ülkeye mal satan diğer ülkelerin fakirleşmesine neden olmalarıdır. Dilenci Komşu Politikası¹¹ olarak da adlandırılan bu sistemde, zengin ülkeler bencil davranmakta ve kendi menfaatlerini öncelemektedirler. İlk başta mantıklı gibi gözükse de bu politika uzun vadede evsahibi ülkeye de zarar verecektir. Çünkü komşu (veya genel olarak diğer) ülkelerin alım gücü düştüğünde ev sahibi ülke bu ülkelere ihracat yapamaz hale gelecek, uzun dönemdeki döviz gelirleri, üretimleri ve istihdamları bundan zarar görecektir.

3.1. Bölgeselleşme Yoluyla Uygulanan Komşuyu Fakirleştirici Politikalar

Bölgeselleşme; coğrafi bütünlüğü olan ülkeler arasında kurulan iç bağımlılık olarak tanımlanabilmektedir (Ertürk, 1993: 6). Ancak bölgeselleşmedeki tek ölçüt coğrafi sınırlar olmayıp, aynı/benzer politik görüşe veya ticari hedeflere sahip olunması, dinsel, tarihi veya kolonyal birliktelikler (geçmişte yaşanan sömürgecilik ilişkileri) de bölgeselleşmeye ortam hazırlayabilmektedir.

Örneğin; 1651 yılında Hollanda’ya karşı İngiltere’nin açıkladığı Navigation Act ile İngiltere’nin sömürgesi durumunda olan ülkelerin mallarının İngiliz gemileri dışındaki araçlarla taşınmasının yasaklanması bunun güzel bir örneğidir. Mekantilizmin yaşandığı 17. ve 18. yüz yıllarda; sömürgelerin (çevre ülke) sadece sömürgeci (merkez) ülkeyle dış ticaret yapmasına izin verilmesi, merkez ülke ve çevre ülke arasındaki ticarete konu olan mallarda iş bölümüne gidilmesi, hammaddelerin sömürge ülkeler tarafından sadece merkez ülkeye ihraç edilebilmesi ve nihai mal üretiminin sadece merkez ülkede yapılması yaygın bir bölgeselleşme/bölgeselcilik

¹¹ Öz (2009: 32) bu politikayı; “Komşunun Canı Çıksın” şeklinde tasvir/ ifade etmiştir.

uygulamasıdır. Sömürgeci ülkeler dış ticarete kendi sömürgelerine (bağlı ülkelere) farklı ve daha düşük gümrük vergileri uygulamış ya da onları bu vergilerden tamamen muaf tutmuşlardır (İnan, 2018: 863).

İngiltere 1931’de eski sömürgelerinden 54 ülke ile İngiliz Milletler Topluluğu’nu (Commonwealth¹² of Nations) kurmuş ve onlarla tercihi ticaret yapmaya başlamıştır. Daha önceden İngiliz İmparatorluğunun bir parçası (eski İngiliz sömürgesi) olmayan birçok ülke de bu topluluğun sağladığı avantajlardan yararlanabilmek için sonradan bu topluluğa katılmışlardır. Günümüzde bu topluluk yaklaşık 2.5 Milyar nüfusa ve 30 milyon kilometre karelik bir alana sahiptir (Intell4, 2020). İngiltere’nin Brexit ile 31 Ocak 2020’de Avrupa Birliğinden¹³ ayrılmasının en önemli sebebi de İngiliz Milletler Topluluğu ile ayrıcalıklı ticari ilişkilerini sürdürmek istemesidir (Altay, 2016: 1 -2).

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde de ülkeler yeni ekonomik arayışların, stratejik amaçların ya da tarihi ilişkilerin bir gereği olarak bölgeselleşme ve kendi aralarında çeşitli ekonomik ve siyasi iş birliği bölgeleri oluşturma eğilimlerine de girmişlerdir. Bu konuda ilk akla gelen; 1951 Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve devamında 1957’de kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile şekillenmeye başlayan ve 1993 yılında nihai ismini alan Avrupa Birliği’dir. Başlangıçta 6 üyeden oluşan bu Birlik, zaman içinde genişlemeye başlamış, 1986’da 12, 1995’te 15’e yükselen üye sayısı, çevre ülkelerin de bu birlikte yer almak ve oluşan ortak zenginleşme ortamından yararlanmak istemeleri ile 2013 yılında 28’e kadar yükselmiştir. 31 Ocak 2020’de İngiltere’nin ayrılmasıyla birlikte günümüzde AB’ye üye 27 ülke bulunmaktadır. Halen bu birliğe girmeye çalışan başta Türkiye olmak üzere 5 ülke bulunmaktadır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020). Bölgeselleşme konusunda diğer önemli bir örnek de ABD, Kanada ve Meksika arasında 1994’te imzalanmış olan Kuzey Afrika Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşmasıdır (NAFTA: North American Free Trade Agreement). Bu 3 ülke arasında serbest dış ticarete izin veren NAFTA, ABD’nin bu ülkeler karşısında verdiği dış ticaret açıkları nedeniyle Trump yönetimi tarafından yeniden gündeme getirilmiş ve şartlarının revize edilmesi istenmiştir (Dünya, 2017).

Bölgeselleşme çabaları ile sadece ekonomik alanda değil, askeri ve siyasi alanda da sıklıkla karşılaşılabilmektedir. 1917’de Rusya İmparatorluğu’nun Ekim Devrimi (ya da diğer ismiyle Boşevik İhtilali) ile yıkılması sonrasında kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği (SSCB), sosyalizm/kominizm ideali çerçevesinde Doğru Avrupa (Estonya, Letonya, Litvanya, Belarus, Ukrayna ve Moldova) ve Asya’da (Orta Asya Türk Cumhuriyetleri dâhil) etkili olmuş, 1991 yılına kadar 22.402. 400 km²’lik alanda tek askeri ve siyasi güç haline gelmiştir. Doğrudan SSCB içinde yer almamakla birlikte başta Çin olmak üzere Macaristan, Bulgaristan, Arnavutluk, Polonya, Yugoslavya, Küba, Vietnam ve Laos gibi birçok ülke de sosyalizmi benimsemiş, 1992 sonlarına kadar bu yönetim biçimi ile yönetilmişlerdir (Barut, Odacıoğlu ve Köktürk, 2016: 463). 1991 yılında SSCB’nin yıkılmasından sonra sahip olduğu siyasi imtiyazları kaybetmek istemeyen Rusya, eski üyelerinden Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya ve Tacikistan’ ile

¹² Commonwealth; “bağımsız devlet” anlamına gelmekte olup, tarihte bu ifade, 1648 İngiliz Devrimi sırasında, I. Charles’ın idam edilmesi ve kraliyetin lağvedilmesi ile ortaya çıkan ve 1660 yılında II. Charles’ın kral olmasıyla son bulan cumhuriyetçi dönem için kullanılmıştır (Intell4, 2020)

¹³ Normalinde Avrupa Birliğine dâhil olan ülkelerin, bu birlik üyeleri ile gümrüksüz, bu birlik dışındaki ülkelere gümrüklü işlemler yapması gerekirken, İngiltere eski ticari ve siyasal bağlarını koparmak istememiş ve bu durum İngiltere’nin AB üyeliği noktasında hep bir sıkıntı alanı olarak kalmıştır.

Bağımsız Devletler Topluluğunu kurmuştur. Rusya bu yolla, diğer devletler karşısında siyasi, ekonomik ve askeri varlığını artırmaya çalışmıştır (Eren, 2012: 45 - 46).

SSCB'nin sosyalizm akımıyla diğer ülkeleri de etkisi altına aldığı görülen ABD, 1947 yılında Marshall Planını devreye sokarak, 16 ülkenin¹⁴ komünizmin etkisi altına girmesini önleyebilmek için 1948 – 1951 döneminde 12.731 Milyon Dolar yardımda bulunmuştur. Sonrasında ABD ve batılı ülkeler 1949 yılında Kuzey Atlantik Paketi Teşkilatı NATO'yu (North Atlantic Treaty Organization) kurmuşlardır. NATO'nun kurucu üyeleri; ABD, Kanada, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Danimarka, İtalya ve Portekiz olup, bunlara 1951'de Türkiye ve Yunanistan, 1954'te de Batı Almanya bu teşkilata katılmıştır (Aksu Ereker, 2019: 1 - 3).

1950-1953 döneminde yaşanan Kore Savaşında Rusya'nın Kuzey Kore'yi, ABD'nin NATO eşliğinde Güney Kore'yi desteklemesi ve savunması da bu güç ve bölge kazanma savaşlarının birer uzantısıdır.

Benzer şekilde ABD'nin 1990 yılında Irak ile Kuveyt arasında çıkan savaşta Kuveyt'in yanında yer alması da ABD'nin Orta Doğuda kendine yer edinme ve bu bölgedeki petrol kaynaklarını ele geçirme çabalarının birer ürünüdür. Son olarak Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan Arap Baharı olayları nedeniyle Suriye'de yaşanan olaylarda Rusya'nın Beşşar Esad rejimi yanında yer alması da Rusya'nın yüzyıllardır süregelen sıcak denizlere inme çabalarının ve bu bölgede kendisine bir üs edime gayretlerinin bir sonucudur. Günümüzde Libya'da Rus askerlerinin General Hafter'i, Türk askerlerinin Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni desteklemesi de ülkelerin güç ve zenginlik arayışlarının çağdaş bir yansımasıdır.

Bütün bu askeri ve siyasi güç arayışları ve bölgeleşme çabalarının sonucunda bir kısım ülkeler daha müreffeh hale gelirken, diğer bazı ülkeler bundan zarar görmektedirler. Bu da komşuyu fakirleştirici politikaların farklı bir uygulanma biçimidir.

3.2. Bölgeselleşmenin Fayda ve Zararları

Bölgeselleşme ile birlikte söz konusu bölgeye dâhil olan ülkeler arasındaki dış ticaret engelleri kalkmakta, gümrük vergileri ve miktar kısıtlamaları ya tamamen kalkmakta ya da birlik dışındaki ülkelere uygulananlara oranla önemli ölçüde düşürülmektedir. Bu da dış ticarete “Ticaret Saptırıcı” bir etki yaratmakta (Temiz, 2009: 117), yani birlik dışındaki ülkelerle yapılan dış ticaretin, birlik içindeki ülkelere kaymasına neden olmaktadır. Böyle durumlarda, birlik içindeki ülkelerin kendi aralarındaki ikili ticaret hacimleri ve zenginlikleri artarken, birlik/bölge dışında kalan ülkeler, birlik içindeki ülkelere mal satamaz hale gelmekte ve bu süreçten zarar görerek, fakirleşebilmektedirler (Politika Akademisi, 2012). Hindistan'ın 1995'te, Çin'in 2001'de Dünya Ticaret Örgütüne girmesi ya da Türkiye'nin¹⁵ AB ile 1996 yılında Gümrük Birliği anlaşmasını uygulamaya başlaması, burada sözü edilen bölge/birlik dışında kalmama ve bu yolla dış ticaretini ve ekonomik zenginliğini artırma çabalarına en güzel örneklerdir.

Hatta bir ülke yeni bir ekonomik bölgeye dâhil olduğunda, bu ülkenin sahip olduğu avantajlı konumdan yararlanabilmek için birlik dışındaki ülkelere bu ülkeye doğrudan yabancı yatırımlar da gelebilmektedir. Örneğin; Türkiye Mart 1995'te AB ile GB anlaşmasını

¹⁴ Bu ülkeler; Avusturya, Belçika ve Lüksemburg, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Hollanda, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre, Türkiye ve İngiltere'dir.

¹⁵ Türkiye, hemen yanı başında kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun dışında kalmamak için 1963 yılında başvuru yapmış ve AET ile Ankara Anlaşması'nı imzalamıştır.

imzaladıktan hemen sonra Japon otomotiv firması Toyota Türkiye’de fabrika kurmuş, onu 1997’de açılan G. Kore’li otomobil firması Hyundai takip etmiştir. Bu firmalar Türkiye’de ürettikleri otomobilleri, Türk firmalarının sahip olduğu ayrıcalıklarla AB üyesi ülkelere gümrük vergisiz biçimde satabilmektedirler. Bu tür yatırımlar, Türkiye gibi birliğe dâhil olan ülkelerin yararına olup, ülkenin istihdam, üretim, ihracat ve milli gelirini artırırken, birlik dışındaki ülkeler açısından bir kayıp ya da en azından haksız rekabet yaratmaktadır (Çeştepe ve Mıstaçoğlu, 2012).

3.3. Son Yüzyılda Yaşanan Komşuyu Fakirleştirici Politikalar

1929 Büyük Buhranı döneminde başta ABD ve İngiltere olmak üzere birçok ülke uyguladığı korumacı politikalarla (Komşuyu Fakirleştirici Politikalarla) kendini korumaya çalışınca, diğer ülkeler de buna benzer uygulamalarla karşı çıkmışlar, bu da dünya genelindeki dış ticaretin önemli ölçüde azalmasına, krizin derinleşmesine ve uzun sürmesine neden olmuştur. Örneğin; ABD ve Fransa uyguladıkları korumacı politikalarla altın rezervlerini 1929-1932 döneminde sırasıyla %28 ve %35 oranında artırırken, diğer ülkelerin altın rezervleri erimiş, para basma imkânları ellerinden alınmış ve krizi daha derin yaşamalarına neden olunmuştur (Öz, 2009: 31 - 32).

2008 küresel ekonomik krizi sonrasında ABD, özellikle çok fazla dış ticaret açığı verdiği Çin’den parasının değerini yükseltmesini ve böylece bir miktar dış ticaret rekabet gücü elde edebilmeyi talep etmiş, ancak Çin buna bir türlü yanaşmamıştır. Daha sonra ABD ile Çin arasında *kur savaşı* şeklindeki bu uyuşmazlık uzun süre devam etmiştir. Donald Trump’un Kasım 2016’da ABD başkanı seçilmesi¹⁶ ile ABD – Çin arasındaki bu tartışma daha da hızlanmış ve günümüzde ülkelerin karşılıklı gümrük vergilerini yükseltmesine kadar varan bir dış ticaret savaşına dönüşmüş durumdadır¹⁷. Oysa bir tür güç gösterisine de dönüşen bu tür gerilimler, her iki tarafa da (hatta bu arada dünya dış ticaretine ve ekonomik büyümesine de) zarar verme eğilimindedir. Flaaen ve Pierce (2019) çalışmasında; Trump’ın ABD’li üreticileri koruyabilmek ve güçlendirmek amacıyla gümrük tarifelerini yükseltmesinin, aksi yönde sonuçlar doğurduğu, bu uygulamanın ABD’de istihdam ve üretim kayıplarına neden olarak, üretici fiyatlarında artışa yol açtığı ortaya konulmuştur.

ABD ile Çin arasındaki dış ticaret savaşının (Komşuyu Fakirleştirme Politikasının) dünya refahı üzerindeki etkilerini görebilmek için; dünya genelindeki dış ticaret hacminin değişim oranları ile dünya genelindeki ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye bakmak yararlı olabilecektir. Dünya dış ticareti ile ekonomik büyümesi arasındaki bu etkileşim Grafik 3 yardımıyla incelenebilir.

¹⁶ Donald Trump’un bu dönemdeki yaygın sloganı; “Önce Amerika” şeklinde olup, ABD’nin niyetinin korumacı politikalar uygulamak olduğunu gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Eğilmez, 2019).

¹⁷ Trump bu savaşı sadece Çin ile sınırlı tutma niyetinde olmayıp, ABD, Meksika ve Kanada arasında 1994 yılından beri uygulanmakta olan NAFTA’yı (North American Free Trade Agreement: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) da revize etme/ortadan kaldırma konusunu tartışmaya açmış, ABD ile Avrupa arasındaki dış ticarete Avrupa ülkelerinin haksız kur politikaları uyguladıklarını iddia ederek, ticaret savaşının Avrupa’ya da uzanabileceği sinyallerini vermiştir.

Grafik 3: Dünya Dış Ticareti ile Ekonomik Büyümesi Arasındaki Etkileşim

Kaynak: World Bank (2020a, 2020b, 2020c)'den alınan veriler kullanılarak tarafımızdan çizilmiştir.

Grafik 3, özellikle Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne girdiği 2001 yılı ve sonrası için oluşturulmuştur. Çünkü Çin günümüzde dünya üretiminin ve dış ticaretinin lokomotifi durumundadır. Bu grafiğe bakıldığında; 2001-2012 döneminde dünya dış ticaretindeki değişimler ile dünya ekonomik büyümesi arasında oldukça yakın bir etkileşim olduğu görülmektedir. 2012 sonrası dönemde bu değişkenler arasındaki etkileşim görece zayıflasa da 2017 sonrası dönemde tekrar arttığı dikkat çekmektedir.

Bu grafikten de anlaşıldığı üzere; serbest dış ticaret, bütün ülkeler için en kazançlı yol olup, ülkelerden bazıları tarafından uygulanabilecek korumacı politikalar, başta kendi ekonomileri olmak üzere, bütün dünya ülkelerinin ekonomik büyüme ve refahlarına zarar verecektir. Sayan (2015), korumacı politikaların, özellikle en az gelişmiş ülkelerde (Least Development Countries: LDC) önemli ekonomik zarara yol açtığının ifade etmiştir¹⁸.

4. KÜRESELLEŞME

Küreselleşme; yerkürenin farklı bölgelerinde yaşayan insan, toplum ve devletler arasındaki iletişim ve etkileşim derecesinin “karşılıklı bağımlılık” kavramı çerçevesinde giderek artması olarak tanımlanabilmektedir. Bir anlamda 15-17. yüzyıllardaki coğrafi keşiflerle başlayan küreselleşme, 1800'lerin başlarında yaşanan Sanayi Devrimi ile birlikte üretim ve dağıtım ağlarının kurulmasıyla hızlanmıştır. 1914 yılına kadar devam eden ilk dalga küreselleşme, 1914-1945 döneminde yaşanan iki dünya savaşı ve 1929 Büyük Bunalımı nedeniyle yerini siyasi anlamda aşırı-milliyetçi, ekonomik anlamda korumacı ve kendi kendine yeterli olma çabalarına bırakmıştır (Bayar, 1999: 25 - 26).

1945'te imzalanan Bretton Woods anlaşması, kurulan Birleşmiş Milletler ve IMF, 1947'de imzalanan GATT anlaşmaları ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi iş birliklerini tekrar canlandırmaya başlamıştır. 1950'lerden sonra bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeyle birlikte küreselleşme daha da hızlanmıştır (Soba, Kumcu ve Akıncı, 2018: 270-272).

¹⁸ Bu durum, Afrika'daki bir kabileye ait olan meşhur “Filler tepişir, çimenler ezilir” sözünü hatıra getirmektedir. Yani büyük ülkeler güç ve zenginleşme savaşı verirken, en fazla zararı, zincirin en zayıf halkası durumunda olan en az gelişmiş ülkeler görmektedir.

1977-1978 sonrası dönemde Çin'in dünyaya açılmaya başlaması, aralarında Türkiye'nin de olduğu birçok ülkenin ithal ikamesine dayalı kapalı ekonomik büyüme modellerini terk ederek dışa açılması, 1990'da SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte yerinde piyasa ekonomisi rejimini benimsemiş devletlerin kurulması, Hindistan'ın 1991'de dışa açılmayı seçmesi ve 1995'te Dünya Ticaret Örgütüne girmesi ile birlikte küreselleşme çok daha hızlı ve yaygın hale gelmiştir. 1990'lardan sonra yaygınlaşmaya başlayan internet kullanımı ve 2001'de Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne kabul edilmesi ile birlikte artık dünya genelinde üretim ve tüketim süreçleri çok büyük oranda birbirleriyle entegre olmuş (küreselleşmiş) durumdadır (Şimşek, 2019: 186 - 187).

Günümüzde küreselleşme denildiğinde; dünya genelindeki üretim, tüketim, tasarruf ve yatırım faaliyetlerinin birbirleri ile tam entegre olması, kişi ve kurumların benzer zevk ve tercihlere sahip hale gelmeleri anlaşılmaktadır (Adıgüzel, 2013: 1 – 2).

Küreselleşme ile birlikte dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen bir olumlu ya da olumsuz gelişme, kısa sürede diğer ülkeleri de etkileyebilmektedir. Bu etkileşim bir yandan ülkeleri ve firmaları daha rekabetçi hale getirebilmekte, onları Ar&Ge ve inovasyon çalışmalarına daha fazla kaynak ayırmaya yönlendirerek, dünyadaki teknolojik gelişimi hızlandırabilmekte, diğer yandan da küçük ve/veya verimsiz şirketlerin piyasadan silinmesini netice vermektedir.

4.1. Küreselleşmenin Yararları

Küreselleşme, bir yandan üretimin, maliyetlerin en düşük olduğu bölgelere kaydırılmasına olanak sağlamasıyla dünyadaki ekonomik aktiviteleri hızlandırırken, diğer yandan yazılı ve görsel iletişim araçları sayesinde benzer zevk ve tercihlere sahip hale gelen tüketiciler için firmaların çok daha büyük ölçeklerde üretim yapmalarına ve böylece pozitif ölçek ekonomisinden yararlanarak, maliyetlerin daha da düşmesine imkân sağlanmaktadır (Aydemir ve Kaya, 2007: 262-264). Yine küreselleşme sayesinde kişiler dünyanın her tarafında üretilen bilimsel bilgilere kolaylıkla erişebilmekte, bu sayede hem beşerî sermaye gelişmekte, hem de verimlilik artışı yaşanmaktadır¹⁹ (Yurdabakan, 2002: 62-64).

Günümüzde ülkelerin küreselleşme sürecine dâhil olma dereceleri ile ekonomik büyümeleri arasında yakın bir etkileşim olduğu görülmektedir. Bu etkinin en iyi gözlenebildiği ülkeler; 1950'lerde aynı koşullara sahip olmalarına rağmen günümüzde biri dünyanın en büyük 10. ekonomisi olan Güney Kore ile açlık sorunları yaşanan Kuzey Kore'dir. Benzer bir ayrışma 1991 öncesi dönemde Batı Almanya ile Doğu Almanya arasında da yaşanmıştır. Batı Almanya, gelişmiş ülkeler arasında yer alan müreffeh bir ülke iken, Doğu Almanya; açlık ve işsizliğin yüksek olduğu, ancak Batı Almanya'nın 1/3'ü kadar üretim yapabilen bir ülke durumunda idi (DW, 2014). Bu örnekler bakıldığında, küreselleşmenin genel olarak ülkelerin yararına olduğu söylenebilir. Dünya genelindeki ülkelerin ticari dışa açıklık seveleri ((İhracat+İthalat)/GSYH)*100 ile dünya ülkelerinin ortalama ekonomik büyümeleri arasındaki ilişkiler Grafik 4 yardımıyla incelenebilir.

¹⁹ Yani küreselleşme, Adam Smith'in önerdiği işbölümü ve uzmanlaşmanın gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır.

Grafik 4: Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiler

Kaynak: World Bank (2020d, 2020e).

Grafik 4'e göre 1961-2018 döneminde dünya ülkelerinin ticari olarak dışa açıklık seviyeleri ile ekonomik büyümeleri arasında yakın bir ilişki vardır. Bu ilişki 1970'lerdeki petrol krizlerinde, 198'lerin başlarındaki borç krizlerinde ve 2008 küresel ekonomik krizi döneminde daha net görülebilmektedir. Grafikte genel olarak; ticari dışa açıklığın (küreselleşmenin) arttığı dönemlerde dünya ekonomik büyümesinin de arttığı dikkati çekmektedir.

4.2. Küreselleşmenin Zararları

Bütün bu olumlu yönlerinin yanında küreselleşme, daha ziyade çok uluslu şirketlerin ve gelişmiş ülkelerin işine yarayan bir sürece evrilmektedir. Rekabetin çok büyük olduğu uluslararası alanda, yerli ve görece daha düşük ölçeklerde üretim yapan küçük firmaların ve fakir ülkelerin barınma şansı yok denecek kadar azdır. Bu durumda; gelişmiş ülkeler bol miktarda üretip satarak daha fazla zenginleşirken, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler, borç alarak gelişmiş ülkelerin ürettiği mal ve hizmetleri tüketme konumunda kalmaktadırlar. Bu süreç, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ileride borçlarını ödeyemez duruma düşmelerine²⁰ ve gelişmiş ülkelerce üretilen mal ve hizmetlere yeterli talebin oluşamamasına neden olarak, dünyada 1929 Büyük Buhranı benzeri yeni krizlerin yaşanmasına neden olabilecektir.

Küreselleşmenin bir diğer zararlı etkisi de az gelişmiş ülkelerdeki ucuz işgücü ve hammadde kaynaklarından yararlanmak isteyen çok uluslu şirketlerin üretimlerini bu ülkelere taşımalarıyla birlikte, başta Çin olmak üzere birçok ülkede çevre kirliliğinin artması yüzünden bu ülkelerde insanların sağlıklı içme suyu²¹, hava ve gıdaya erişiminin güçleşmesidir.

Küreselleşmenin farklı bir zararlı etkisi de dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen olumsuz gelişmenin (krizin) kısa sürede diğer ülkeleri de etkisi altına almaya başlamasıdır

²⁰ Rusya Ağustos 1998'de dünyaya olan borçlarını ödeyemez hale gelmiş ve ilan ettiği moratoryum ile bunu dünyaya duyurmuştur. Benzer şekilde Arjantin, 2001-2002'de 100 Milyar Dolarlık dış borcunu ödeyemeyeceğini açıklamış, default durumuna düşmüştür. Borçlarını yeniden yapılandıran Arjantin, 2014 yılında tekrar benzeri bir sorun yaşamıştır. Türkiye de benzer bir sorunu 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında uygulanan ambargo nedeniyle 1979'da yaşamıştır (Törüner, 2014).

²¹ Daha detaylı bilgi için bakınız: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/cinde-su-kirliligi-kritik-seviyede-244377.html>; <https://www.sabah.com.tr/galeri/anasayfa/cinde-su-kirliligi-mide-bulandiriyor/2>; <https://www.soganhaber.com/habergaleri/cinde-su-kirliligi-mide-bulandiriyor>

(yayıma etkisidir). 2008 yılında ABD’de başlayan konut krizinin tüm dünyaya yayılarak küresel bir kriz haline gelmesi ve 2019-2020 döneminde yaşanan Covid-19 salgınının kısa sürede bütün dünyayı etkisi altına alması bu durumu net biçimde açıklamaktadır. Özellikle Covid – 19 süreci öncesinde neredeyse tüm dünyadaki üretim zincirinin Çin ile bağlantılı hale gelmiş olması, bu ülkede yaşanan bir üretim kesintisinin, bağlantılı tüm ülkelerdeki üretimin sekteye uğramasına neden olmuştur. Öyle ki solunum cihazı, dezenfektan, kolonya ve maske gibi en basit ürünlerin üretiminin bile Çin’den gelen aramaları ile gerçekleştirilmeye başlanmış olması nedeniyle, pandemi sürecinde ülkeler hemen yerli üretimlerini harekete geçirememişler, bu da hastalığın yayılmasına, can kayıplarına ve ekonomik krizin derinleşmesine neden olmuştur. Öyle ki üretimde ithal aramalarına büyük ölçüde bağımlı olan Türkiye’de Nisan 2020’de Sanayi Üretimi %31.5 oranında daralmıştır (TÜİK, 2020).

Son olarak küreselleşme ile birlikte özellikle ülkelerin gıda, enerji ve sağlık gibi alanlarda diğer ülkelere bağımlı hale gelmemeleri, kendi yurttaşlarına yönelik bu maddelerde arz güvenliğini sağlamaları büyük önem taşımaktadır. Unutulmamalıdır ki Covid-19 sürecinde de olduğu gibi ülkeler sıkıştıklarında, gıda ürünleri ihracatına kısıtlama getirebilmekte (Vasilopoulos, 2020), gıda, ilaç ve enerji gibi yaşamsal ürünleri diğer ülkelere karşı bir silah gibi kullanabilmektedirler (Coşan, 2014).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Zengin olabilmek ve bunu koruyup geliştirmek, tarih boyunca kişi, kurum ve ülkelerin en temel amaçlarından biri olmuştur. Bu uğurda çeşitli savaşlar, barışlar, zorlu coğrafi keşifler yapan ülkeler, günümüzde daha ziyade teknoloji geliştirme yarışı içine girmişler, dış ticarete rekabet gücü elde etmeye yönelik kur savaşları yapmaya ve dış ticareti caydırıcı gümrük politikaları uygulamaya başlamışlardır. Özellikle gelişmiş ülkeler ürettikleri mal ve hizmetlere yeni pazarlar bulabilmek için gelişme yolunda olan ülkeleri serbest dış ticarete zorlarken, herhangi bir kriz durumunda hemen korumacı politikalara sarılmaktan geri durmamaktadırlar.

Bu noktada gelişmekte olan ülkelere düşen en önemli sorumluluk, üretimde kendi ayakları üzerinde durmayı başararak, özellikle yaşamsal ürünlerde gelişmiş ülkelere olan bağımlılıklarını azaltmaktır. Zira Covid-19 sürecinde de görüldüğü üzere, ülkeler sıkıştıklarında, Çek Cumhuriyeti örneğinde olduğu gibi devlet eliyle korsanlık yapmaktan veya ABD kendi halkını koruyabilmek adına başka ülkelerin yaptıkları ticaret anlaşmalarını bozdurmaktan bile geri durmamaktadırlar.

Ayrıca gelişmekte olan ülkeler, dışa açılım zorlamalarına uyarken, iç pazarlarını yeni rekabet ortamına hazırlamadan bu tür süreçlere hemen girmemelidirler. Yoksa Türkiye’nin 1996’da başlayan Gümrük Birliği sürecinde yaşadığı gibi; ithalatları, ihracatlarından çok daha hızlı artarak, büyük ölçüde dış ticaret açığı vermeye ve yeni ekonomik krizlerle yüz yüze gelmeye başlayabilirler.

Çalışmada ele alınan konular genel olarak değerlendirildiğinde; serbest dış ticaretin bütün ülkelerin yararına olacağı aşîkârdır. Ancak bu konuda gelişmiş ülkelerin kendi menfaatlerini önceleyecekleri gerçeği akıldan çıkarılmamalıdır. Bu sorunu çözebilmek için gelişmekte olan ülkelerin de kendi aralarında birliktelikler kurarak, herhangi bir olumsuzluk karşısında hem kendilerini koruyabilme hem de kendi aralarında dayanışma imkânına kavuşmalarında yarar vardır.

Gelişmekte olan ülkeler, sermaye ve teknolojik açıklarını kapatabilmek ve bu yolla ekonomik büyümelerini hızlandırabilmek için doğrudan yabancı yatırım çekmeye gayret edebilirler, ama bu şekilde gelen firmaların, ülkelerinin doğasını tahrip etmesine, yer altı ve yer üstü kaynaklarını, geri dönülemez biçimde bozmasına ve bu yolla ülke vatandaşlarının sağlığına zarar vermelerine izin vermemelidirler.

Günümüzde Türkiye'nin ve dünyanın en önemli sağlık ve ekonomik sorunu haline gelen Kovid-19 salgınından bir an önce kurtulabilmek için de tüm dünya ülkelerinin iş birliği yapmalarında yarar vardır. Üretilen aşıların çok büyük bir kısmını almaya çalışan gelişmiş ülkeler, bu davranışlarıyla ülke sınırları içindeki yerleşikleri koruyabilseler bile dış ticaret, eğitim ve turizm faaliyetleri yoluyla diğer ülkelerle olan temasları nedeniyle salgın tehlikesinden tam olarak hiçbir zaman kurtulamayacaklardır. Bu nedenle; bulunan aşıların dengeli bir şekilde dağıtımının yapılabilmesi noktasında Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların inisiyatif almaları yararlı olabilecektir.

Gelişmiş ülkelerin kendilerini üstün ırk olarak görüp, diğer ülke vatandaşlarını ötekileştirmeleri ve uluslararası göçe karşı direnç geliştirmeleri de yararsız bir çabadır. Kovid-19'a karşı en etkili aşılarından biri olan BioNTech aşısını, Türkiye'den Almanya'ya göç etmiş iki bilim insanının bulmuş olması, bu tür korumacı tedbirlere karşı en güzel cevaptır.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, M. (2013). Ekonomik Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri. Akademik Bakış Dergisi, 35, 1 – 20.
- Akbulut, U. (2013). Uzay İstasyonlarını ilk Kez Ruslar Kurdu. http://www.uralakbulut.com.tr/wp-content/uploads/2013/03/uzay_istasyonlari.pdf, (Erişim Tarihi: 11.06.2020).
- Aksu Ereker, F. (2019). Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü – NATO. Altınbaş Üniversitesi, Güvenlik Yazıları Serisi, No.28.
- Akyüz, Y. (2009). Fiyat Mekanizması ve Makroekonomik Dengesizlikler. (2. Basım). Eflatun Yayınevi, Ankara.
- Akyüz, Y. (2010). Global Economic Prospects: The Recession May Be Over But Where Next? South Centre Research Paper, No. 26.
- Alagöz, M. ve Ceylan, O. (2015). Dünya Ticaretinde Tarife Dışı Engeller: 2008 Krizi Sonrası Yaşanan Gelişmeler. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 15(30), 59 – 85.
- Alsancak, S., Altınkaynak, H., Özgöncü, N., Kuru, M., Yenimahalleli Yaşar, G. ve Uğurluoğlu, E. (2010). Neoliberalizm, Küreselleşme ve Sağlık. Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi, 9(1), 1 – 10.
- Altay, F. (2016). Brexit - İngiltere'nin AB'den Ayrılması Sorunsalı "Türkiye'ye Olası Etkileri". Konya Ticaret Odası, Araştırma Raporu.
- Amadeo, K. (2018). Trade Protectionism Methods With Examples, Pros, and Cons. <https://www.thebalance.com/what-is-trade-protectionism-3305896>, (Erişim Tarihi: 27.04.2020).

- Apolte, T. (2010). New Protectionism and the European Union: A Theoretical Background with Critical Overview of Current Developments. <https://nebula.wsimg.com/be53a49458e5d07f0936d022a7e388a9?AccessKeyId=39A2DC689E4CA87C906D&disposition=0&alloworigin=1>, (Erişim Tarihi: 26.04.2020).
- Atamtürk, A. B. (2017). İktisadi Doktrinler. İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Kitabı.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2020). Avrupa Birliğinin Tarihçesi. https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html, (Erişim Tarihi: 10.05.2020).
- Aydemir, C. ve Güneş, H. H. (2006). Merkantilizmin Ortaya Çıkışı. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 5(15), 136 – 158.
- Aydemir, C. ve Kaya, M. (2007). Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(20), 260-282.
- Aydın, Y. (2013). Say Yasası: Keynes'in Yorumu ve Son Dönem Tartışmaları. İktisat Fakültesi Mecmuası, 63(1), 81 – 130.
- Aytekin, İ. ve Uçan, O. (2018). Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2), 851 – 862.
- Bal, O. (2019). Enflasyon ve Stagflasyon Olgularına Yönelik Çözüm Politikaları ve Türkiye Örneği. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8(1), 472 – 789.
- Barut, E., Odacıoğlu, M. C. ve Köktürk, Ş. (2016). Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB) Düşünce Hareketlerinin Edebi Eserler Üzerinde Etkisi: SSCB'de Çeviri Sansürü. Tarih Okulu Dergisi (TOD), 9(26), 459 – 479.
- Bayar, F. (1999). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. Uluslararası Ekonomik Sorunlar, 32, 25 – 34.
- Bocutoğlu, E. ve Ekinci, A. (2009). Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası. Maliye Dergisi, 156, 66 – 82.
- Coşan, B. (2014). En Çarpıcı Silah Gıda. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/en-carpici-silah-gida-27097584>, (Erişim Tarihi: 12.06.2020).
- Çeştepe, H. ve Mıstaçoğlu, T. (2012). Gümrük Birliğinin Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisi: Avrupa Birliği'nin Yeni Üyeler ve Türkiye Üzerine Bir Panel Veri Analizi. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, XXXII(I), 123 – 140.
- Duman, M. Z. (2011). Neo-Liberal Küreselleşmenin Zaferi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8(1), 666- 700.
- Dumouchel, P. (2010). Reinventing Homo Economicus? In book “Rationality and Explanation in Economics”, p. 237 – 246. Routledge, London.
- Dünya (2017). NAFTA'nın Sona Ermesinin Olası Etkileri. <https://www.dunya.com/finans/haberler/naftanin-sona-ermesinin-olasi-etkileri-haberi-379200>, (Erişim Tarihi: 10.05.2020).

- DW (2014). Doğu Batı'ya Hâlâ Yetişemedi. <https://www.dw.com/tr/do%C4%9Fubat%C4%B1ya-h%C3%A2%C3%A2-yeti%C5%9Femedi/a-18040278>, (Erişim Tarihi: 12.05.2020).
- Eğilmez, M. (2019). ABD – Çin Ticaret Savaşı ve Tukidides Tuzağı. Kendime Yazılar (7 Eylül 2019). <http://www.mahfiegilmez.com/2019/09/abd-cin-ticaret-savas-ve-tukidides-tuzag.html>, (Erişim Tarihi: 26.04.2020).
- Eğilmez, M. (2020). Washington Uzlaşısının 30 Yılı. Kendime Yazılar (8 Mayıs 2020). <http://www.mahfiegilmez.com/2020/05/washington-uzlassnn-30-yl.html>, (Erişim Tarihi: 10.06.2020).
- Erdönmez, P. A. (2009). Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi. Bankacılar Dergisi, 68, 85 – 101.
- Eren, K. (2012). Bağımsız Devletler Topluluğu İçinde Türk Cumhuriyetleri. Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 1(1), 43 – 73.
- Ertürk, E. (1993). Ekonomik Entegrasyon Teorisi. Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Euronews (2020a). AB, Covid-19 ile Mücadelede Yardımda Geç Kaldığı İçin İtalya'dan İkinci Kez Özür Diledi. <https://tr.euronews.com/2020/04/16/ab-covid-19-ile-mucadelede-yard-mda-gec-kald-g-icin-italya-dan-ikinci-kez-ozur-video-leyen>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).
- Euronews (2020b). Çekya, Çin'in İtalya'ya Gönderdiği Maske ve Sağlık Malzemelerine “bilmeden” El Koydu. <https://tr.euronews.com/2020/03/22/cekya-cin-in-italya-ya-gonderdigi-covid-maske-ve-saglik-malzemelerine-bilmeden-el-koydu>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).
- Evenett, S. J. and Fritz, J. (2015). Throwing Sand In The Wheels: How G-20 Policies Discriminate Against LDC Exports. https://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1424082630-0.Simon_J._Evenett_in_Sunumu.pdf, (Erişim Tarihi: 26.04.2020).
- Flaen, A. and Pierce, J. (2019). Disentangling the Effects of the 2018-2019 Tariffs on a Globally Connected U.S. Manufacturing Sector. Finance and Economics Discussion Series Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs Federal Reserve Board, Washington, D.C. No. 2019-086.
- Gücüm, K. (2018). Emperyalizmin Son Silahı: Ticaret Savaşları. Teori ve Eylem Dergisi, Haziran, 66-78.
- Güngör, K. (2015). İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler. http://kisi.deu.edu.tr/asuman.altay/kamil_gungor.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2020).
- Heath, E. (1969). Realism in British Foreign Policy. <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/1969-10-01/realism-british-foreign-policy>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).
- Ho-Fung, H. (2009). America's Head Servant? The PRCs Dilemma in the Global Crisis. New Left Review 60, November-December.

- Intell4 (2020). İngiliz Milletler Topluluğu (The Commonwealth) nedir? <https://www.intell4.com/ingiliz-milletler-toplulugu-the-commonwealth-nedir-haber-183961>, (Erişim Tarihi: 10.05.2020).
- İnan, Ş. (2018). Bölgesel Entegrasyonların Ekonomi Politikası ve Tarihsel Evreleri-1. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(54), 852 – 866.
- Kanal Finans (2020). Damping ve Anti-Damping Ne Demektir? Damping Vergisi Nedir? <https://kanalfinans.com/sorular/damping-ve-anti-damping-ne-demektir-damping-vergisi-nedir>, (Erişim Tarihi: 27.04.2020).
- Kaya, A. (2013). Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması. Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 292.
- Koçaslan, G. (2019). Homo economicus: the Ultimate Representative of Rational Economic Behavior. International Journal of Social Sciences and Education Research, 5(1), 63 – 68.
- Mele, D. and González-Cantón, C. (2014). The Homo Economicus Model. In Book “Human Foundations of Management”, p. 9 – 29. Palgrave Macmillian, New York.
- MFA (2020a). Kuzey Kore'nin Ekonomisi. T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/kuzey-kore-ekonomisi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 12.06.2020).
- MFA (2020b). Güney Kore'nin Ekonomisi. T.C. Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/guney-kore_ekonomisi.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 12.06.2020).
- Onedio (2020). Fransız Yetkililer: “Çin'den Satın Aldığımız Maskelere, Üç Kat Fazlasını Ödeyen Amerikalılar El Koydu”. <https://onedio.com/haber/fransiz-yetkililer-cin-den-satin-aldigimiz-maskelere-uc-kat-fazlasini-odeyen-amerikalilar-el-koydu-901730>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).
- Öz, S. (2009). Kriz ve korumacılık: Tarih tekerrür edecek mi?, Working Paper, No. 0904, TÜSİAD-Koç University Economic Research Forum, İstanbul.
- Polat, M.A. (2018). Küresel Finans Krizinin Nedenleri. Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 177 – 195.
- Politika Akademisi (2012). Dünya Ekonomisinde Küreselleşme ve Bölgeselleşme Eğilimlerinin Ekonomiye Yansımaları. <http://politikaakademisi.org/2012/07/03/dunya-ekonomisinde-kuresellesme-ve-bolgesellesme-egilimlerinin-ekonomiye-yansimalari/>, (Erişim Tarihi: 10.05.2020).
- Sayan, S. (2015). “Korumacı Politikalar, En Az Gelişmiş Ülkelerde İhracat Büyümesini %23,8 Oranında Azalttı”. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3811>, (Erişim Tarihi: 26.04.2020).
- Seymen, D. A. (2000). Dış Ticarete Yeni Korumacı Eğilimler ve Türk Dış Ticareti Açısından Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İzmir.
- Soba, M., Kumcu, S. Y. ve Akıncı, Ö. S. (2018). Bretton Woods İkizleri: Aşırı Yoksulluk ve Derinleşen Eşitsizlik. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23 (Geybullu Ramazanoğlu Özel Sayısı), 669 - 687.

- Kaya, M. (2019). A.B.D - Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye. Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi, 2, 18-30.
- Kayım, H. (2017). Ücret Sübvansiyonu Özelinde İstihdam Teşvikleri, Ülke Örneklerinin İncelenmesi ve İşkur İçin Öneriler. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.
- Şimşek, O. (2019). Küreselleşmenin Dönüşümü ve Çin'in Rolü. Sosyoekonomi, 27(40), 185 – 196.
- Temiz, D. (2009). Gümrük Birliği ile Birlikte Türkiye'nin Dış Ticaretinde Yapısal Değişimler Oldu mu? Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 8(1), 115 – 138.
- TEPAV (2015). “Korumacı Politikalar, En Az Gelişmiş Ülkelerde İhracat Büyümesini %23,8 Oranında Azalttı”. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3811>, (Erişim Tarihi: 26.04.2020).
- Törüner, Y. (2014). Arjantin'in Yeni Borç Krizi. <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/yaman-toruner/arjantin-in-yeni-borc-krizi-1905089>, (Erişim Tarihi: 12.06.2020).
- TÜİK (2020). Sanayi Üretimi Nisan Ayında Aylık Yüzde 30.4 ve Yıllık Yüzde 31.4 Düştü. <https://www.bloomberght.com/sanayi-uretimi-nisan-da—2257767>, (Erişim Tarihi: 12.06.2020).
- TÜBA, (2020). Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu. Türkiye Bilimler Akademisi, 17 Nisan, <http://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/Covid-19%20Raporu-Final+.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.06.2020).
- Vasilopoulos, C. (2020). Bazı Ülkeler Gıda Ürünleri İhracatına Kısıtlamalar Getiriyor. <https://www.oliveoiltimes.com/tr/business/some-countries-impose-restrictions-on-exports-of-food-commodities/80803>, Erişim Tarihi: 12.06.2020).
- World Bank (2020a). GDP growth (annual %). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?view=chart>, (Erişim Tarihi: 27.12.2020).
- World Bank (2020b). Merchandise exports (current US\$). <https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.MRCH.CD.WT?view=chart>, (Erişim Tarihi: 27.11.2020).
- World Bank (2020c). Merchandise imports (current US\$). <https://data.worldbank.org/indicator/TM.VAL.MRCH.CD.WT?view=chart>, (Erişim Tarihi: 27.11.2020).
- World Bank (2020d). Merchandise trade (% of GDP). <https://data.worldbank.org/indicator/TG.VAL.TOTL.GD.ZS?view=chart>, (Erişim Tarihi: 11.11.2020).
- World Bank (2020e). GDP growth (annual %). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?view=chart>, (Erişim Tarihi: 11.10.2020).
- World Trade Organization (2020). Trade and tariff data. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statis_e.htm, (Erişim Tarihi: 27.10.2020).

- Yavaş, H. (2007). 1980 Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşanan Finansal Krizler, Finansal Kriz Modelleri ve Çözüm Önerileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans ve Bankacılık Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Yıldırım, E., Çakmaklı, S. ve Özkan, F. Ö. (2011). Eskiden Yeniye Neo-Klasik Sentez: Bir Literatür Taraması. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66(4), 153 – 184.
- Yurdabakan, İ. (2002). Küreselleşme Konusundaki Yaklaşımlar ve Eğitim. Eurasian Journal of Educational Research, 6, 61-66.